

Чорнобай Л. М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: 0000-0001-5122-1485

e-mail: chornobay431@gmail.com

Мушеник І. М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій, Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: 0000-0003-4379-7358

e-mail: mushenik77@ukr.net

Сутність, значення та особливості інфраструктури сільськогосподарського виробництва

Анотація. Визначено, що результати виробничої діяльності в аграрному секторі залежать від ступеня розвитку обслуговуючих його галузей. Інфраструктура виступає як фактор інтенсифікації економіки, в цілому, й сільського господарства, зокрема. Встановлено, що поняття «інфраструктура» в аграрній сфері необхідно трактувати як сукупність підприємств, установ та служб, які, виконуючи специфічні для кожного функції, не обмежуються лише обслуговуванням сільськогосподарських підприємств, а й забезпечують розвиток сільських територій в межах сільськогосподарського землекористування. З'ясовано, що головне призначення інфраструктури полягає в забезпеченні цілого комплексу умов і послуг для одержання максимально можливих результатів на всіх стадіях процесу відтворення, створення конкурентного середовища в аграрному секторі економіки, збереженні й розвитку трудового потенціалу населення, створенні сприятливих умов для виробництва матеріальних благ.

Ключові слова: інфраструктура; виробнича інфраструктура; ринкова інфраструктура; соціальна інфраструктура; інфраструктурне забезпечення; ефективність; аграрний сектор економіки.

Chornobay Larysa, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economics, Business, Trade and Exchange Activities, State Agrarian and Engineering University in Podilia, Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Mushenyk Iryna, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Information Technology, State Agrarian and Engineering University in Podilia, Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Essence, Significance and Features of the Infrastructure Agricultural Production

Abstract. Introduction. In modern conditions, agrarian production and its infrastructure operate in an aggressively competitive environment, in the context of their multivectoral motivational behavior, which causes the problem of ensuring the effectiveness of interaction between the industrial sphere and the infrastructure. In practice, economic relations between them are realized through a system of technical and technological support and the provision of production, marketing and information and consulting services for agricultural production.

Purpose. Formulated and substantiated scientific statements, conclusions and practical proposals are the basis for increasing the efficiency of economic activity of agricultural enterprises through the improvement of infrastructure maintenance.

Results. It is determined that the results of production activity in the agrarian sector depend on the degree of development of the service industries. Infrastructure acts as a factor in the intensification of the economy as a whole and agriculture in particular. It has been established that the concept of "infrastructure" in the agrarian sector should be treated as an aggregate of enterprises, institutions and services which, performing specific functions for each function, are not limited only to the maintenance of agricultural enterprises, but also ensure the development of rural areas within the limits of agricultural land use. The main purpose of the infrastructure is to provide a whole range of conditions and services to obtain the maximum possible results at all stages of the production process: to create a competitive environment in the agrarian sector of the economy, to preserve and develop the labor potential of the population, and to create favorable conditions for the production of material goods.

Conclusions. The results of production activity in the agrarian sector depend on the degree of development of its service industries. Infrastructure acts as a factor in the intensification of the economy, in general, and agriculture, in particular. Infrastructure management is an important part of the overall management of production efficiency.

Keywords: infrastructure; industrial infrastructure; market infrastructure; social infrastructure; infrastructural support; efficiency; agrarian sector of the economy.

JEL Classification: A10; L23; O13; Q16.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інтенсифікації економіки сільського господарства. інфраструктура виступає важливим фактором Управління розвитком сфер інфраструктурного

обслуговування галузі є важливою складовою загальної проблеми управління ефективністю виробництва. З переходом на засади ринкової економіки аграрне виробництво та його інфраструктура функціонують в агресивному конкурентному середовищі, в умовах різновекторності їх мотиваційної поведінки, що зумовлює проблему забезпечення ефективності взаємодії виробничої сфери та галузей інфраструктури. На практиці економічні взаємовідносини між ними реалізуються через систему технічно-технологічного забезпечення і надання виробничих, маркетингових та інформаційно-консультативних послуг аграрному виробництву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні проблеми формування і функціонування інфраструктури висвітлені в дослідженнях таких науковців як Р. Іохімсен, А. Хіршман, І. Чернявський, та ін. У вітчизняній науці різним аспектам інфраструктурного забезпечення аграрних формувань приділяють значну увагу М. Дем'яненко, О. Здоровцов, О. Крисальний, П. Лайко, І. Лукінов, В. Мацибора, П. Мосіюк, М. Орлатий, І. Прокопа, П. Саблук, М. Хорунжий, Л. Шепотько, О. Шпичак, В. Юрчишин та інші [2, 3, 4, 5, 8, 9].

Водночас в умовах становлення вітчизняної ринкової економіки деякі проблеми потребують нового наукового розв'язання. Це стосується як теоретичних засад, принципів формування, так і шляхів підвищення ефективності взаємодії аграрного виробництва та сфер його інфраструктурного забезпечення.

Формування цілей дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо інфраструктурного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств. Для досягнення мети було поставлено наступні завдання: на основі теоретичного узагальнення уточнити трактування поняття «інфраструктура» стосовно аграрного сектора економіки; розкрити фактори деструктивного впливу на інфраструктурне забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед проблем економічного розвитку одне з найважливіших місць займають питання розвитку інфраструктури. У зв'язку з цим належну увагу необхідно приділити вивченню теоретичних питань формування і функціонування галузей інфраструктури. При цьому важливим аспектом є визначення суті інфраструктури як економічної категорії.

Науковці відмічають, що вперше термін «інфраструктура» був використаний для визначення об'єктів і споруд, які забезпечують належну діяльність збройних сил (початок ХХ ст.). В економічну науку поняття «інфраструктура» було введено 1955 р. американськими вченими, які визначили інфраструктуру як комплекс загальних умов, що

забезпечують розвиток приватного підприємництва в основних галузях економіки й задовольняють потреби всього населення.

У середині ХХ ст. на Заході під інфраструктурою стали розуміти сукупність галузей, що обслуговують нормальне функціонування матеріального виробництва [1].

Потреба в понятті інфраструктура виникла, ймовірно, в зв'язку із необхідністю виділити види діяльності, які обслуговують та забезпечують функціонування основного виробництва, соціальні потреби населення.

Дослідження показують неоднозначні підходи зарубіжних вчених щодо визначення сутності інфраструктури. Так, шведський дослідник Р. Іохімсен розуміє інфраструктуру як сукупність матеріальних, персональних та інституційних видів діяльності та їх організацій, що сприяють створенню господарської єдності території та підвищенню рівня господарської діяльності.

Деяко іншої точки зору дотримується американський економіст А.О. Хіршман, який визначає сутність поняття «інфраструктура» відзначивши, що вона характеризується тими базовими видами обслуговування, без яких виробнича діяльність первинного, вторинного та третинного секторів національної економіки не може відбуватися.

У сучасному розумінні інфраструктура (лат. *infra* – нижче, під; *structure* – будова, взаєморозташування) – це комплекс галузей народного господарства (сфери матеріального й нематеріального виробництва), які обслуговують промисловість і сільське господарство [2].

Інфраструктура як економічна категорія відображає економічні відносини в процесі діяльності різних об'єктів як виробничого так і невиробничого характеру, функціонування яких спрямоване на створення комплексу умов для розвитку різних галузей, забезпечення рівня життя, умов трудової діяльності, культурного та інтелектуального розвитку особистості [3].

Ми частково погоджуємося з думкою вчених-економістів (Л. О. Шепотько, В. Я. Плонський, І. В. Прокопа, І.Ф. Чернявський), які під інфраструктурою розуміють сукупність галузей, виробництв і видів діяльності, функціонування яких забезпечує ефективне функціонування основного виробництва [4, 8].

Виходячи із сучасних реалій розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій вважаємо, що стосовно аграрного сектора інфраструктура – це сукупність підприємств, установ та служб, які, виконуючи специфічні для кожного функції, не обмежуються лише обслуговуванням сільськогосподарських підприємств, а й забезпечують розвиток сільських територій в межах сільськогосподарського землекористування.

У процесі розвитку економіки змінювався підхід до класифікації інфраструктури. У дореформений період

за функціональним призначенням були виділені такі види інфраструктури як виробнича, соціальна й інституціональна (Саблук П. Т., Здоровцов О. І., Семенда Д. К., Касьянов Л. І., Мацибора В. І., Шиян В. Й., Хорунжий М. Й., Чернявський І. Ф. та ін.).

Розвиток ринкових відносин спричинив появу нових господарюючих суб'єктів і ринкових функцій, поглиблення спеціалізації у сфері обігу. У зв'язку з цим виникла потреба в наданні широкого спектра як загальноринкових, так і специфічних послуг (торговельно-посередницьких, інформаційних, фінансово-кредитних а ін.) і створенні спеціалізованих підприємств та організацій, що надають ці послуги. Почала складатися нова модель інфраструктури – ринкова. При цьому існує тенденція трансформації окремих елементів виробничої та інституціональної інфраструктури в ринкову. Отже, в сучасних умовах за

функціональним призначенням інфраструктуру виділяють на виробничу, ринкову та соціальну.

В економічній літературі дослідники дають різні визначення виробничої інфраструктури. Деякі вважають, що виробнича інфраструктура – це сукупність елементів виробничих сил у вигляді галузей, виробництв і видів діяльності, функціональне призначення яких полягає в створенні загальних умов для ефективного функціонування основного виробництва і відтворення робочої сили.

До виробничої інфраструктури входять агрохімічна служба, селекційно-племінна, ветеринарно-санітарна, ремонт й обслуговування техніки, служба енергопостачання, транспортно-дорожня сфера, зберігання, заготівля, виробничо-технічне обслуговування, меліоративна служба (рис. 1).

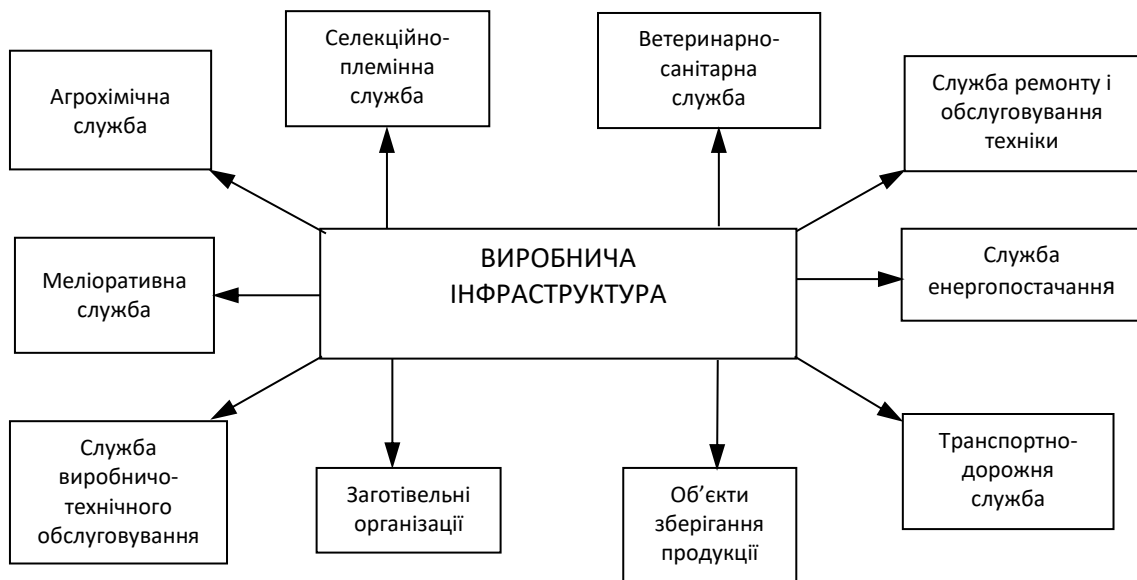

Рисунок 1 – Склад виробничої інфраструктури сільського господарства

Джерело: узагальнено авторами

На нашу думку, виробнича інфраструктура – це сукупність об'єктів, організацій, підприємств і служб, які, виконуючи специфічні для кожної функції з обслуговування основного виробництва, займаються забезпеченням безперервності виробничого процесу.

Можна виділити такі особливості виробничої інфраструктури:

– продукція інфраструктури не має речової форми вона виступає в вигляді послуг і невіддільна від процесу виробництва і споживання, її не можна накопичувати й зберігати;

– значний ефект від функціонування і розвитку інфраструктурних галузей виникає за межами цієї галузі, в ланках народного господарства, які використовують послуги інфраструктури;

– утворюваний за межами інфраструктурних галузей ефект, як правило, не враховується в економічних результатах діяльності галузі;

– об'єкти інфраструктури не мають просторової взаємозамінності – особливістю, яка характерна для об'єктів основного виробництва. Наприклад, наявність мережі доріг в одній області не знімає проблем ліквідації бездоріжжя в іншій. Ця особливість інфраструктури спонукає підвищений попит на капітальні вкладення.

З розвитком ринкових відносин в Україні у складі інфраструктури, на відміну від попередніх класифікацій, деякі автори поряд із виробничою та соціальною інфраструктурою починають виокремлювати ринкову інфраструктуру як ключовий і невіддільний елемент усієї інфраструктурної ланки.

Академік І. Лукінов відмічав, що для високорозвиненої ринкової економіки характерні повноцінна ринкова інфраструктура з усіма її складними атрибутами (банки, біржі, системи

транспорту й зв'язку, зберігання, упаковка й торгівля товарами тощо) на базі комп'ютеризації [5].

Грищенко А. вважає, що ринкова інфраструктура – це сукупність елементів, які забезпечують безперерйне багаторівневе функціонування господарських взаємозв'язків, взаємодію суб'єктів ринкової економіки і регулюють рух товарно-грошових потоків. Інфраструктура забезпечує відповідність між потребами в товарах і послугах та здатністю виробництва задовольнити ці потреби [6].

На нашу думку, ринкова інфраструктура – це сукупність об'єктів, організацій, які забезпечують функціонування суб'єктів господарювання в

ринковому середовищі. Забезпечуючи процес реалізації продукції, надання підприємствам фінансових, страхових та інформаційних послуг, вона налагоджує тісний зв'язок між виробниками й споживачами матеріальних благ.

Ринкова інфраструктура включає товарні біржі, агроторгові доми, аукціони, виставки, ярмарки, продовольчі ринки, фірмові магазини, фінансово-кредитні установи, страхові компанії, інформаційно-дорадчі служби, заготівельно-збутові кооперативи тощо (рис. 2). Вони забезпечують функціонування сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах.

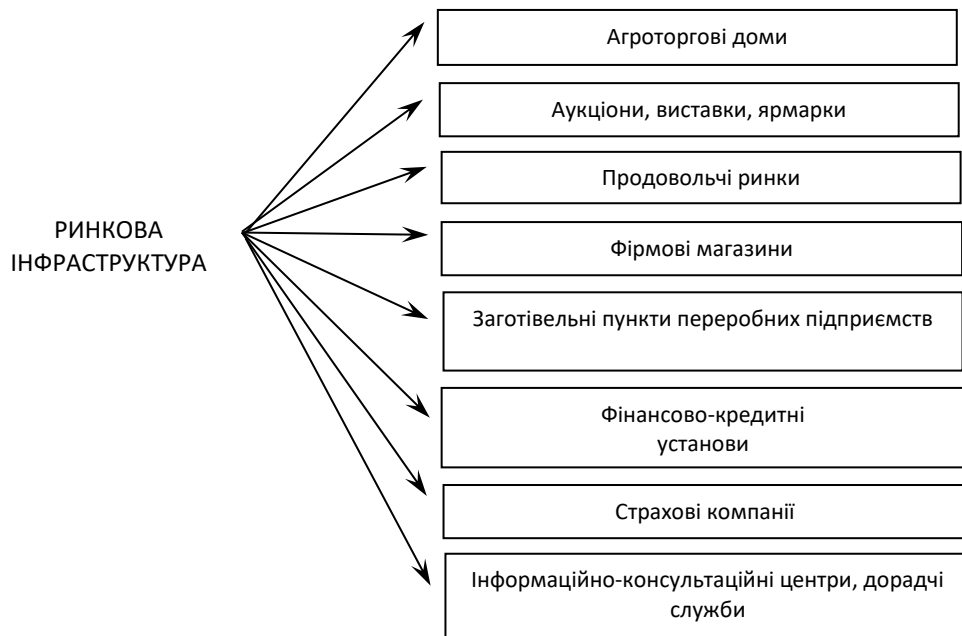

Рисунок 2 – Класифікація складових елементів ринкової інфраструктури аграрного сектора

Джерело: узагальнено авторами

У сучасних умовах ринкова інфраструктура – один з найважливіших механізмів створення конкурентного середовища в країні й забезпечення ефективного функціонування національної економіки. Головне її завдання полягає у забезпеченні ефективного функціонування ринкових механізмів шляхом безперервного здійснення господарських взаємозв'язків та взаємодії суб'єктів господарювання, регулювання грошових, товарних, інформаційних потоків з метою подальшого зростання агропромислового виробництва та забезпечення соціально-економічної стабільності в країні [7].

Стосовно сутності поняття «соціальна інфраструктура» в економічній та соціологічній науці існує ряд визначень. Як вважає Ж.Т. Тощенко, «соціальна інфраструктура представляє собою стійку сукупність матеріально-речових елементів, що створюють загальні умови для раціональної організації основних видів діяльності людини ...».

Соціальна інфраструктура, на думку групи вчених (М.Вдовиченка, К.Якуби, М.Орлатого) – це мережа підприємств, установ, закладів, а також окремих служб, які забезпечують задоволення життєвих потреб сільського населення, крім потреби в праці в сфері суспільного виробництва [8].

На нашу думку, соціальна інфраструктура – це комплекс об'єднаних у галузі підприємств, організацій та установ сфери нематеріального виробництва, які створюють і забезпечують необхідні належні умови життя населення, сприяють відтворенню його здатності до праці.

Соціальна інфраструктура села поділена на галузі, кожна з яких містить відповідний до напрямку її діяльності набір підприємств, установ і організацій, об'єктів, кожен з яких виконує свої, характерні для нього, функції (рис. 3).

Соціальна інфраструктура виражає певні економічні, політичні та ідеологічні зв'язки і функції. Так, її соціальна функція полягає в збереженні і

розвитку трудового та духовного потенціалу населення, кожної людини як особистості, органічно поєднується з її економічною функцією – створення сприятливих умов для виробництва матеріальних благ. Політична функція соціальної інфраструктури полягає в реалізації соціальної політики уряду [9].

Виходячи з аналізу сучасного стану інфраструктурного забезпечення функціонування аграрних товаровиробників, вважаємо за доцільне виділення факторів, які здійснюють деструктивний вплив на взаємодію аграрних товаровиробників та

обслуговуючих підприємств з метою мінімізації їх негативного впливу. Серед вказаних факторів необхідно виділити:

недосконалий механізм взаємодії між виробничими і обслуговуючими підприємствами;
неефективна державна регулятивна політика і підтримка аграрного сектора;
монополізація каналів просування продукції від виробника до споживача багаточисельними посередниками.

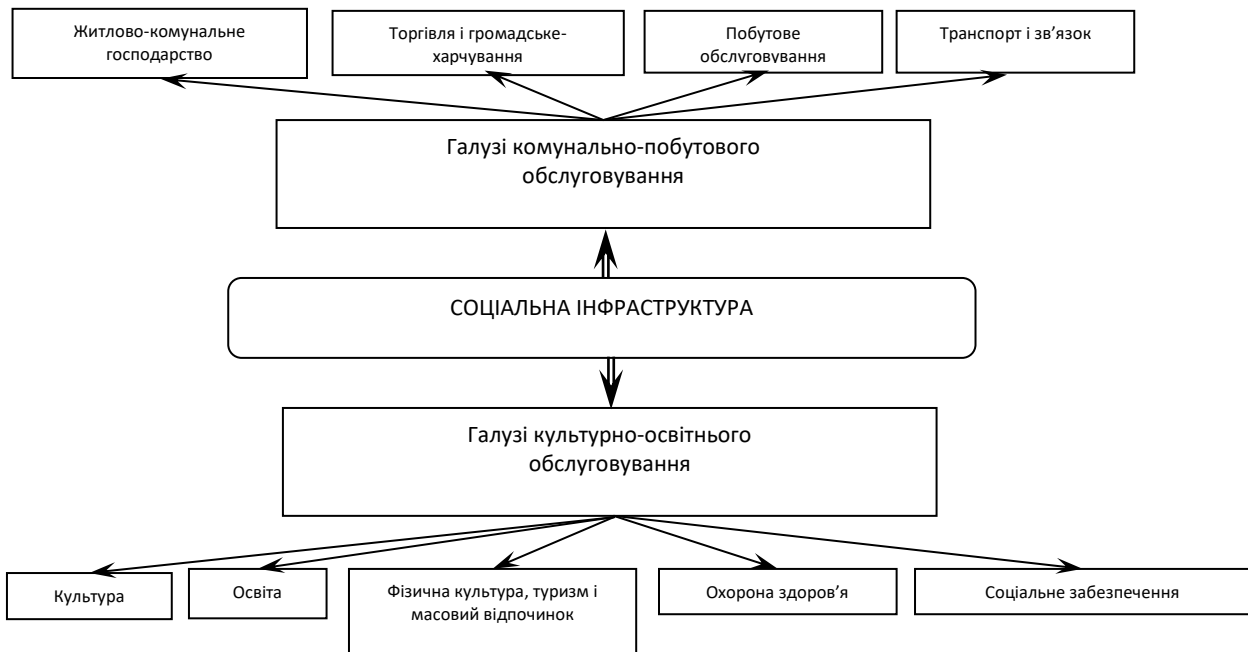

Рисунок 3 – Галузевий розподіл соціальної інфраструктури села

Джерело: власні дослідження

У сучасних умовах важливим є уникнення диспаритету і диспропорцій у стосунках між аграрними товаровиробниками та обслуговуючими підприємствами, які надають послуги в багатьох напрямках. Це може відбутися при наближенні діяльності обслуговуючих структур (особливо системи матеріально-технічного забезпечення) до інтересів сільського господарства, оскільки комерційні структури, які нині займаються обслуговуванням сільськогосподарських підприємств, керуються можливістю вільного формування цін. При цьому сільське господарство поставлене в досить скрутні умови:

- підприємства, що виробляють матеріально-технічні ресурси, встановлюють на них ціни, користуючись своїм монопольним становищем;
- постачальники, які є посередниками між сільським господарством і промисловістю, діють виключно на комерційних засадах, вільно формуючи ціни за надання цих послуг;
- переробні підприємства, які закупляють сільськогосподарську сировину також в переважній

більшості є монополістами, тому диктують аграріям ціну на вироблену ними продукцію.

Організаційні структури, які здійснюють обслуговування аграрного сектора перебувають під впливом усталеного в минулому монополізму щодо споживача послуг – сільськогосподарських підприємств. При цьому монополізм не зламав, а посилив вузькогалузевий економічний інтерес, що викликало недовір'я сільськогосподарських товаровиробників до надання послуг.

Нейтралізувавши вказані вище фактори деструктивного впливу на інфраструктурне забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств, можна досягти значно вищих показників ефективності господарської діяльності в аграрному секторі.

Висновки. Специфіка формування й функціонування галузей інфраструктури сільського господарства значною мірою обумовлена рядом його природних особливостей: процес виробництва в ньому пов'язаний із землею й витрачена тут праця спрямована на регулювання природних процесів із

виробництва споживчих вартостей. Головне призначення інфраструктури полягає в забезпеченні цілого комплексу умов і послуг для одержання максимально можливих результатів на всіх стадіях процесу відтворення, створення конкурентного середовища в аграрному секторі економіки, збереженні й розвитку трудового потенціалу населення, створенні сприятливих умов для виробництва матеріальних благ.

Результати виробничої діяльності в аграрному секторі залежать від ступеня розвитку обслуговуючих його галузей. Інфраструктура виступає як фактор інтенсифікації економіки, в цілому, й сільського господарства, зокрема. Управління розвитком інфраструктури є важливою стороною загальної проблеми управління ефективністю виробництва.

Література:

1. Ховард К. Экономическая теория: учебник для вузов. Москва : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. 278с.
2. Економічна енциклопедія: у 3 т. / гол. ред. С. В. Мочерний. Київ : Видавничий центр „Академія”, 2000. Т.1. 864 с.
3. Саблук П. Т., Підлісецький Г. М. Реформування майнових відносин у підприємствах АПК : практичний посібник. Київ : Інститут аграрної економіки, 2001. 614 с.
4. Чернявський І. Ф. Інфраструктура сільськогосподарського виробництва : вопросы теории и практики. Москва : Экономика, 1979. 232 с.
5. Лукінов І. І. Теоретичні основи економічного механізму регулювання ринкових відносин. *Ринок і ринкові відносини в системі агропромислового комплексу України*: зб. матеріалів доп. учасн. наук. конф. Київ: ІАЕ УААН, 1992. С. 6-12.
6. Грищенко А. П. Ринкова інфраструктура: суть, функції, будова. *Економіка України*. 1998. №4. С. 35-38.
7. Бельський П. Ю., Гомольська Н. І. Ринкова інфраструктура і проблеми економічного розвитку в умовах формування конкурентного середовища. *Щорічник наукових праць НАН України*. Львів. 2000. Вип. XI. С. 8–21.
8. Вдовиченко М. Х., Саблук П. Т., Якуба К. І., Орлатий М. К. Соціальне відродження і розвиток села в умовах становлення ринкової економіки. Київ : Урожай, 1993. 216 с.
9. Прокопишак К. В. Проблеми розвитку соціальної інфраструктури та відродження сіл Карпатського регіону : монографія. Львів : НВФ «Українські технології», 1997. 176 с.
10. Мушеник І. М., Бурлаков О. С. Проблеми інноваційного розвитку агропромислового комплексу України. *Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. 2018. № 3-4. С. 23-28.
11. Чорнобай Л. М., Чорнобай М. М. Інфраструктурне забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств: монографія. Кам'янець-Подільський, 2011. 224 с.

References:

1. Khovard, K., Zhuravleva, Gh. & Erlashvyly, N. (1997). *Ekonomicheskaja teoryja: Uchebnyk dlja vuzov*. Moscow: Banky y byrzhny, JuNYTY [in Rus.].
2. Mochernyj, S. V. (2000). *Ekonomichna encyklopedija: v 3 tomakh*. Kyiv: Vydavnychyj centr „Akademija” [in Ukr.].
3. Sabluk, P. T. (2001). *Reformuvannja majnovykh vidnosyn u pidprijemstvakh APK (praktynnyj posibnyk)*. Kyiv: Instytut aghrarnoji ekonomiky [in Ukr.].
4. Chernjavskij, I. F. (1979). *Ynfrastruktura sel'skokhozjajstvennogo proyzvodstva: (voprosy teoryu y praktyky)*. Moscow: Ekonomyka [in Rus.].
5. Lukinov, I. I. (1992). Theoretical foundations of the economic mechanism of regulation of market relations. *Rynok i rynkovi vidnosyny v systemi aghropromyslovogho kompleksu Ukrajinny (materialy naukovoji konferenciji 30 – 31 sichnja 1991r.)* [Market and market relations in the system of agro-industrial complex of Ukraine (materials of the scientific conference January 30 - 31, 1991)]. Kyiv: IAE UAAN, 6-12 [in Ukr.].
6. Ghryshhenko, A. & Soboljev, V. (1998). Market infrastructure: essence, functions, structure. *Ekonomika Ukrajinny*, 4, 18-26 [in Ukr.].
7. Bjeljenkyj, P. Ju. & Ghomoljsjka, N. I. (2000). Market infrastructure and problems of economic development in the conditions of formation of a competitive environment. *Socialjno-ekonomichni doslidzhennja v perekhidnyj period. Investyciji i restrukturyzacija ekonomiky rehionu: Shhorichnyk naukovykh pracj – NAN Ukrajinny / Instytut rehionalnykh doslidzhenj*, XI, 8-21 [in Ukr.].
8. Vdovychenko, M. Kh., Jakuba, K. I. & Orlatyj, M. K. (1993). *Socialjne vidrodzhennja i rozvytok sela v umovakh stanovlennja rynkovoji ekonomiky*. Kyiv: Urozhaj [in Ukr.].
9. Prokopyshak, K. V. *Problemy rozvytku socialjnoji infrastruktury ta vidrodzhennja sil Karpatskogho rehionu*. Lviv [in Ukr.].
10. Mushenyk, I. M. & Burlakov, O. S. (2018). Problems of innovative development of agroindustrial complex of Ukraine. *Innovacijna ekonomika: Vseukrajinsjkyj nauково-vyrobnychyj zhurnal*, 3-4, 23-28 [in Ukr.].
11. Chornobay, L. M. (2011). *Infrastrukturne zabezpechennja efektyvnogho funkcionuvannja sil'sjkgohospodarsjkykh pidprijemstv*. Kam'janecj-Podiljsjkyj: TOV „Druk-Servis” [in Ukr.].

